

УДК 349.422

МІСЦЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В АГРАРНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

PLACE OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN AGRARIAN POLICY OF UKRAINE

Щетініна Т.О.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри бізнес-адміністрування та права
Полтавської державної аграрної академії

У статті розглянуто правові аспекти сільськогосподарської кооперації в контексті аграрної політики України. Проаналізовано окремі нормативно-правові акти, в яких закріплені положення про засади державної аграрної політики. Конкретизовано роль та значення сільськогосподарської кооперації в напрямках реалізації державної аграрної політики.

Ключові слова: державна аграрна політика, сільськогосподарська кооперація, нормативно-правовий акт, сільське господарство.

В статье рассмотрены правовые аспекты сельскохозяйственной кооперации в контексте аграрной политики Украины. Проанализированы отдельные нормативно-правовые акты, в которых закреплены положения о принципах государственной аграрной политики. Конкретизирована роль и значение сельскохозяйственной кооперации в реализации государственной аграрной политики.

Ключевые слова: государственная аграрная политика, сельскохозяйственная кооперация, нормативно-правовой акт, сельское хозяйство.

The article examines the legal aspects of agricultural cooperatives in the context of agrarian policy of Ukraine. The analysis of selected normative-legal acts which contain provisions on the principles of state agrarian policy. Specifies the role and importance of agricultural cooperatives in the implementation of the state agrarian policy.

Key words: state agricultural policy, agricultural cooperatives, normative-legal act, agriculture sector.

Постановка проблеми. Потужна роль сільського господарства є стійкою тенденцією розвитку економіки України, що знаходить своє відображення у державній аграрній політиці. Як і державна політика в цілому, аграрна політика передбачає наявність далекосяжних стратегічних цілей, а також покликана вирішувати тактичні поточні завдання на шляху реалізації основної мети. За своїм змістом та напрямками державна аграрна політика покликана сприяти розвитку сільського господарства, земельних відносин, впливати на якісні перетворення стану сільських територій та рівня життя їх населення. Для розуміння концептуальних засад державної аграрної політики важливе не лише її цілісне сприйняття, але й визначення ролі окремих товаровиробників та з'ясування значення певних процесів у розвитку сфери сільського господарства.

Не викликає сумніву те вагоме місце, яке посідає у засадах державної аграрної політики сільськогосподарська кооперація. Підтвердженням цього є багаторічна діяльність з відродження сільськогосподарської кооперації в Україні та подальший сучасний розвиток кооперативного руху на селі. Доречно наголосити, що сільськогосподар-

ська кооперація відіграла визначну роль у духовній розбудові українського народу. «Раніше українські кооператори, можливо навіть більшою мірою, ніж західні, зосереджували увагу на «гуманістичному», соціально-культурному аспекті кооперації, що сприяло національному самоствердженню українського народу, його моральному розвитку, духовному вивільненню» [1, с. 77].

Враховуючи зазначене, важливо конкретизувати положення нормативно-правових актів, у яких визначені окремі аспекти державної аграрної політики, та з'ясувати місце сільськогосподарської кооперації у цій політичній царині.

Аналіз останніх досліджень. Відзначимо, що питання державної аграрної політики, які носять комплексний характер, ґрунтовно досліджувалися науковцями в галузі економіки, права, політології, державного управління. У першу чергу зазначимо доробок вчених-правників, серед яких В.П. Жушман, О.О. Погрібний, В.Ю. Уркевич, В.З. Янчук. Концептуальні засади державної аграрної політики глибоко та всебічно проаналізовані у наукових працях В.Г. Бельського, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, О.В. Скидана, М.О. Хорунжия, В.В. Юрчишина та ін.

Значна увага була приділена дослідниками і питанням правового регулювання сільськогосподарської кооперації. Необхідно відзначити роботи науковців Я.З. Гаєцької-Колотило, О.В. Гафурової, П.Ф. Кулинич, В.І. Семчика, В.Ю. Уркевича.

Метою статті є аналіз норм чинного законодавства України щодо засад державної аграрної політики України та визначення місця сільськогосподарської кооперації у стратегічних напрямках розвитку аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день аграрна політика держави визначається науковцями як сукупність науково обґрунтованих цілей і концепцій про тенденції розвитку сільського господарства та пов'язаних з ним галузей на певному історичному етапі розвитку країни. До комплексного викладу поняття аграрної політики входить наявність певних господарських структур, здатних забезпечити реалізацію цієї політики [2, с. 78].

Державна аграрна політика виступає як пріоритетна складова національної політики України, що функціонує у сфері аграрних відносин і є комплексною системою стратегічних і тактичних принципів і заходів, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки держави, сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки країни і сталого розвитку сільських територій [3].

Чинне законодавство України у ст.1 Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» визначає основні складові аграрної політики як комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій [4].

Виходячи з цього визначення, доречно розглянути місце сільськогосподарських кооперативів у контексті стратегічних підходів державної аграрної політики. Нагадаємо, що в останні десятиліття в Україні відродженню та розбудові сільськогосподарської кооперації була приділена значна увага. Крім того, саме через розвиток сільськогосподарської кооперації можуть бути реалізовані певною мірою такі завдання державної аграрної політики, як розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Підтвердженням такого бачення ролі сільськогосподарської кооперації є висновок В.В. Зіновчука, який зазначає, що «під тиском обставин, пов'язаних з визначеними деструктивними процесами в аграрному секторі, складною демографічною ситуацією та соціальною індиферентністю сільського населення, кооперативи при сільських громадах являють собою обнадійливий інструмент відродження повноцінного функціонування не лише аграрного виробництва сімейного типу, але й забезпечення сільського розвитку в цілому» [5].

Дослідниця Г.М. Запшта розглядає питання забезпечення через аграрну політику стабільного прогресивного розвитку сільської громади як соціально-економічної системи, досягнення консолідації соціально-економічних інтересів сільської спільноти. Вона зазначає, що «мультиплікаційний ефект аграрної політики» проявляється за умов виконання щодо сільського господарства ряду політичних функцій [6, с. 143]. Зауважимо, що окремі із вказаних функцій напряму пов'язані з питаннями становлення та розвитку сільськогосподарської кооперації, а саме:

- надійне захищення основних прав сільських мешканців;
- виявлення, узгодження та інтегрування різнобічних інтересів суспільно-політичних та соціальних груп сільського населення в суспільно корисні громадські рухи;
- підтримування розвитку в сільських громадах національних інституцій;

– соціалізація індивіда та його виховання з позицій активної участі в суспільному житті та в житті сільської громади зокрема;

– гарантування для всіх сільських прошарків населення дієвості принципу соціально-економічної розподільчої справедливості.

Зазначені вище висновки науковців є лише окремими прикладами, що спонукають з'ясувати місце сільськогосподарської кооперації в стратегічних планах державної аграрної політики.

Вже згадуваний Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», визначаючи основні пріоритети держави в аграрній сфері (ст. 3), окреслює певні завдання, які безпосередньо пов'язані з сільськогосподарською кооперацією. Так, наприклад, передбачається створення рівних умов для функціонування різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі. Крім того, Законом проголошується державна підтримка розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва на основі кооперації та інтеграції.

Визначаючи шляхи реалізації основних пріоритетів державної аграрної політики (ст. 4), Закон передбачає формування сприятливого економічного середовища для ефективної діяльності суб'єктів аграрного сектору. Серед механізмів реалізації поставлених завдань – створення та функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Така увага до такого типу кооперативу цілком відповідає тим змінам, які відбулися в Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» [7]. В.Ю. Уркевич зазначає, що, на відміну від попередньої редакції Закону, зараз виробничому та обслуговуючому сільськогосподарським кооперативам присвячені окремі розділи. Підкреслюється, що сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи поділяються на переробні, заготівельно-збутові, поставальницькі та інші, а також надають своїм членам інші послуги, зокрема технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, з ветеринарного обслуговування тварин і плеємінної роботи, бухгалтерського обліку та аудиту, науково-консультаційного обслуговування [8, с. 76].

Повертаючись до аналізу основних засад державної аграрної політики, зазначимо, що серед напрямів підвищення ефективності діяльності суб'єктів аграрного сектору контекст сільськогосподарської кооперації зустрічаємо ще й вдруге. Зокрема, Закон передбачає «створення та вдосконалення елементів сучасної ринкової інфраструктури (оптових ринків, торгових домів, бірж, аукціонів, ярмарків) для реалізації сільськогосподарської продукції та продовольства, стимулювання розвитку приватних і приватно-кооперативних підприємств у сфері агросервісу, переробки, збуту продукції та маркетингового обслуговування особистих селянських та фермерських господарств». Зазначимо, що на момент прийняття Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» у 2005 р. діяв Примірний статут сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу – агроторгового дому, затверджений наказом галузевого міністерства [9]. Отже, сільськогосподарській кооперації відведено місце і в ринковій інфраструктурі через втілення у діяльності торгових домів.

Подальшого розвитку державницькі підходи у реалізації аграрної політики набули у Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., затвердженій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. [10]. У Стратегії визначені і певні положення щодо сільськогосподарської кооперації. Зокрема, визначаючи пріоритетні напрямки досягнення стратегічних цілей у розвитку сільського господарства, документом передбачено удосконалення технічного регулювання. Механізмами досягнення останнього поруч з адаптацією технічного

регулювання безпечності продукції до вимог ЄС і СОТ Стратегія визначає:

- підвищення рівня відповідальності кооперативів у здійсненні контролю якості та безпечності продукції, виробленої її членами;

- обмеження безпосереднього контролю особистих селянських господарств у разі, коли вся вироблена ними продукція реалізується на товарних ринках через кооперативи.

Ще одним важливим напрямком досягнення стратегічних цілей у розвитку сільського господарства визначено забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції. Стратегією передбачається досягти поставленої мети «шляхом створення мотивації до технологічного переоснащення і модернізації галузей аграрного виробництва, в тому числі шляхом забезпечення необхідними машинами, обладнанням кооперативів».

Кооперативи разом з особистими селянськими господарствами та середніми господарствами сільськогосподарських товаровиробників указані в Стратегії в числі тих, кому надаватиметься пріоритетна підтримка для забезпечення розвитку галузей аграрного сектору економіки. Так, кооперативи планується залучити до розвитку галузі тваринництва, «зокрема м'ясного скотарства, свинарства, кролівництва, вівчарства, кроликівництва, бджільництва, індиківництва».

Також кооперативи вказані серед господарств, у яких необхідно підтримувати розвиток молочного скотарства. Шляхом реалізації такої підтримки з боку держави документ вказує становлення «регіональних торгових марок усіх видів сирів, інших молочних продуктів підвищеної доданої вартості».

У рамках реалізації Стратегії передбачено мотивувати кооперативи та особисті селянські господарства до розвитку галузі рослинництва, «зокрема ягідництва, садівництва, виноградарства та непромислового виноробства, овочівництва».

Державна політика в аграрній сфері не може не враховувати переваги різних форм господарювання сільськогосподарських товаровиробників. Саме з урахуванням такого підходу в Стратегії передбачається забезпечити розвиток виробництва зернових культур. Реалізувати намічене планується шляхом забезпечення участі середніх господарств та кооперативів в організованому аграрному ринку.

Досліджуючи значення сільськогосподарської кооперації в державній аграрній політиці України, потрібно коротко окреслити цю проблематику в проекті Закону України «Про сільське господарство» [11]. Звертаємось до цього законопроекту, який вже критично був проаналізований науковцями та практиками, лише тому, що його другий розділ присвячений правовому регулюванню державної аграрної політики. У цій частині документу подані лише узагальнюючі положення, як то: мета, принципи, основні напрями державної аграрної політики. Сільськогосподарські кооперативи, зокрема виробничі, згадуються у законопроекті у переліку сільськогосподарських товаровиробників (ст. 3.1). Специфіку оподаткування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів визначено у ст. 3.2 проекту. Такий підхід дещо нівелює взаємозв'язок між державною аграрною політикою та визначенням ролі і місця у її реалізації для сільськогосподарської кооперації.

Висновки. Проведений аналіз окремих нормативно-правових актів щодо місця сільськогосподарської кооперації в державній аграрній політиці не є вичерпним. Потрібно констатувати, що відсутність законодавчого врегулювання засад аграрної політики не сприяє державній розбудові у цій значущій для України сфері економіки. Концептуальні зміни, яких потребує чинне законодавство у питаннях регулювання державної аграрної політики, повинні належним чином визначити місце та роль сільськогосподарської кооперації у відповідних напрямках політики держави. Це дозволить визначити у правовому полі ту потужну роботу, яка була проведена в останні десятиліття з відновлення кооперативного руху на селі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Жаренко В.Ф. Удосконалення правового регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів у контексті розвитку сільських територій / В.Ф.Жаренко // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 2(7). – С. 77–80.
2. Саблук П.Т. Сучасна аграрна політика України : проблеми становлення / П.Т. Саблук, І.І. Лукінов, В.В. Юришин, В.Я. Амбросов, І.Ф. Баланюк. – К. : Б. в., 1996. – 664 с.
3. Білінська О.В. Правові засади державної аграрної політики України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / О.В. Білінська. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого», 2013. – 19 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mydisser.com.ua/catalog/view/6/347/13859.html>.
4. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України від 18.10.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.
5. Зіновчук В.В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні / В.В. Зіновчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.znau.edu.ua/visnik/2012_1_2/3.pdf.
6. Запша Г.М. Державна аграрна політика як передумова підвищення соціально-економічної результативності аграрних перетворень в Україні / Г.М. Запша // Вісник Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2014. – № 3. – С. 141–151 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vkhnu_ekon_2014_3_19.pdf&P21DBN=UJRN.
7. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17.07.1997 р. (редакція від 19.01.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр>.
8. Уркевич В.Ю. Новели правового регулювання сільськогосподарської кооперації в Україні / В.Ю. Уркевич // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2013. – Вип. 182. – Ч. 1. – С. 73–82.
9. Про затвердження Примірного статуту сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 21.05.2013 р. № 315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=6920>.
10. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR130806.html.
11. Про сільське господарство : Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uniflor.biz/law/zakon-ukrajiny-pro-silске-hospodarstvo.html>.